
VII.

FORȚE CARE SE OPUN EXTREMISMULUI ÎN ROMÂNIA

Se pot distinge două tipuri de actori, cei interni și cei externi, care au blocat sau au limitat dezvoltarea extremismului în România. Ceea ce este mai puțin vizibil, dar având un rol absolut determinant este *sinergia* dintre actorii interni și externi. Aceștia s-au sprijinit și s-au legitimat reciproc în efortul de combatere a extremismului, nici unul neputând avea, singur, eficacitatea pe care au atins-o prin cooperare.

Forțe politice interne

Între 1990 și 2002, principalii actori care s-au opus ideologiei extreme au fost organizații neguvernamentale ori echipe adunate în jurul unor mijloace de presă. Viața academică nu a fost în România un model în acest sens. Din contră, liderii instituțiilor de învățământ au participat la rușinoase campanii antimaghiare.

În ce privește clasa politică de după 1990, ea a constituit mai curând sursa manipulărilor de tip șovin, rasist, antisemit. Evoluția partidelor ultranaționaliste de tip PUNR și PRM constituie doar un aspect al relației dintre extremism și politică. Acestea au fost stimulate permanent de forța politică care a condus în primii ani țara – FSN-PDSR –, interesată să utilizeze naționalismul drept criteriu de legitimitate, dar și să își asigure un statut mai decent, prin distincție, față de ultranaționaliști²¹⁷. În același timp, opoziția politică de până în anul 1996 a fost slabă, fragmentată, mediocră și confuză. Ani de zile partidele fostei Opoziții au încercat să câștige electoratul Puterii, prin atitudini și declarații naționaliste²¹⁸.

217 Gabriel Andreescu, Renate Weber, *Naționalism și stabilitatea statului de drept*, în „International Studies”, no. 1, 1995, pag. 47-62

218 Tom Gallagher, *Op.cit.*

În fruntea organizațiilor neguvernamentale cu atitudini antiextremiste s-au aflat organizațiile de drepturile omului și proeuropene. În primii ani, un rol important a avut Grupul pentru Dialog Social, la București, a cărei revistă „22” a constituit în acea perioadă de timp tribuna intelectualității românești pro-democratice; Societatea Timișoara, care a acționat în Timișoara în numele modelului local de interculturalitate și ecumenism. Liga Pro Europa de la Târgu Mureș a fost asociația de cel mai mare succes dedicată dialogului româno-maghiar, fiind în același timp una dintre primele care au dezvoltat programe pentru romi. La Cluj, oraș aflat sub presiunea politicii ultranaționaliste a primarului Clujului, Gheorghe Funar, s-a distins Asociația de Dialog Interetnic și revista sa „Dialog Interetnic”²¹⁹. Cea mai largă mișcare civică din țară, Alianța Civică, a fost gândită la început ca un cadru de acțiune interetnic, ceea ce i-a permis să dezamorseze, la un moment dat, incitări grave ale ultranaționaliștilor²²⁰.

Dintre organizațiile pentru drepturile omului, Comitetul Helsinki Român s-a distins prin importanța dată în programele sale problematicii minorităților și prin demersurile de tip *advocacy* în acest scop. Comitetul s-a implicat în ameliorarea legislației specifice minorităților naționale și a contribuit la adoptarea, în anul 2000, a legislației antidiscriminatorii.

Prima organizație dedicată exclusiv problematicii drepturilor homosexualilor a reușit să obțină la sfârșitul anului 2001 dezincriminarea acestei orientări sexuale, în ciuda împotrivirii BOR și a forțelor extremist-naționaliste. ACCEPT s-a specializat pe recunoașterea acestei comunități de către o majoritate în mare parte homofobă.

Presa a fost deseori expresia unor forțe naționaliste sau, în lipsa unei comenzi politice, a avut o politică culturală proprie cu caracter șovin, în special în ce-i privește pe romi și pe maghiari²²¹. În acest context trebuie apreciată importanța presei culturale antifundamentaliste, a unor reviste precum „Orizont” în Timișoara sau, în București, a revistei „22” în primii ani, iar astăzi a „Observatorului cultural”.

Un rol determinant l-au avut organizațiile civice sau politice ale minorităților naționale. În cazul maghiarilor, UDMR a dominat complet relațiile dintre comunitatea maghiară și majoritate, celelalte asociații și

---

219 Gabriel Andreescu, *Ruleta*, citat.

220 Filiala Alianței Civice din Covasna a organizat în toamna anului 1991 un miting al românilor și maghiarilor, de circa 5000 de persoane. Astfel s-a reușit dezamorsarea uneia dintre cele mai grave tensiuni din Transilvania (Gabriel Andreescu, *Ruleta*).

221 Un studiu din anul 2001 arăta că în timp ce tendențiozitatea negativă față de romi, din presa centrală, atinge 41,59%, atitudinea pozitivă nu apare decât în 4,59% din cazuri (Studiu de caz, Romani CRIS și Agenția de monitorizare a „Academiei Cațavencu”, 2001).

fundații maghiare având în primul rând preocupări identitare. Prin intrarea UDMR la guvernare, în 1996, apoi prin protocolul dintre UDMR și partidul de guvernământ, PSD, din anul 2000, capacitatea maghiarilor de a-și promova interesele a crescut²²².

Un aspect sensibil al atmosferei publice românești este discriminarea și atitudinile amenințătoare față de romi. Dintre toate categoriile, ei constituie astăzi cea mai probabilă țintă a unor acțiuni de tip extremist. Un rol considerabil în limitarea unor astfel de tendințe îl are apariția și dezvoltarea noilor elite civice și politice ale romilor. La ora actuală, există mai multe zeci de asociații ale romilor și trei partide. Ele au contribuit la impunerea unor noi raporturi a comunităților de romi cu instituțiile publice. În martie 2000, Jandarmeria din România a semnat un „Protocol de Parteneriat” cu reprezentanții romilor, urmărind o mai bună cooperare și sporirea încrederii reciproce²²³. ONG-urile romilor au învățat să-și coordoneze pozițiile în chestiuni de interes comun. La începutul lui 1999, la inițiativa acestora, 80 de ONG-uri ale romilor au numit un Grup de Lucru care să îi reprezinte în Biroul Național pentru Romi, în scopul dezvoltării unei strategii naționale pentru romi sprijinită de PHARE²²⁴. ONG-urile romilor au participat la campanii pentru adoptarea Legii Reclamelor Publice și a Ordonanței 137 și și-au dat mâna pentru a protesta în fața declarațiilor rasiste din presă, precum și pentru a susține adoptarea de măsuri legislative pozitive care să asigure tratamentul egal pentru romi²²⁵.

În anul 2000, cea mai puternică formațiune a romilor, Partida Romilor, a încheiat un protocol cu PSD, ceea ce reprezintă prima implicare a comunității romilor în definirea politicilor publice ale statului.

Un exemplu al felului în care societatea civilă s-a manifestat împotriva extremismului a fost reacția ei la tentativa loviturii de stat a PRM din 1999. Mai multe organizații importante din București au creat un adevarat „consiliu strategic” care a pregătit apărarea față de cei care puneau în pericol ordinea de drept – incluzând manifestări în mass-media, demonstrații, discuții cu autoritățile. În momentul în care guvernul și președintele pregăteau adoptarea stării de urgență, organizațiile negu-

---

222 Ceea ce n-a împiedicat manifestări antimaghiare pe tot parcursul anului 2001, chiar în cadrul PSD (Vezi, printre altele, Raportul Comisiei de control al SRI cu privire la „pierderea controlului statului în Harghita-Covasna”: APADOR-CH Report, 2001).

223 Open Society Foundation, *Monitoring the EU Accession Process: Minority Protection*, Budapest, Central European University Press, 2001.

224 Întâlnirile de la Mangalia și Sibiu au fost sprijinite de reprezentanți ai DPMN, UE și Project on Ethnic Relations. „Aven Amentza”, nr.12-13, 2000.

225 „Aven Amentza”, nr. 12-13, 2000.

vernamentale²²⁶ au anunțat și apoi au ținut în București, pe 22 ianuarie, un marș de solidaritate cu statul de drept. Un marș asemănător s-a desfășurat la Timișoara, pe 21 ianuarie, tot într-o organizare coerentă a unor grupuri prodemocratice active. Faptul că liderii partidelor aflate la putere și persoane cu demnități publice²²⁷ au insistat în dimineața de 22 ianuarie pentru ținerea demonstrațiilor, arăta sentimentul de fragilitate al statului pe care aceștia îl resimțeau și, respectiv, ponderea în spațiul public a anumitor organizații neguvernamentale²²⁸.

Această trecere în revistă indică rolul *unei părți a societății civile* în lupta contra extremismului. Pe de altă parte, așa cum s-a arătat, există alte fundații și asociații al căror obiectiv este promovarea atitudinilor naționaliste și extremiste. Paradoxal este faptul că organizațiile prodemocratice românești sunt subvenționate, astăzi, aproape în totalitate din Occident, în timp ce multe organizații naționaliste, cu evident caracter sovini, primesc bani de la buget²²⁹.

Participarea României la viața internațională, principal factor de limitare a extremismului

România a fost semnatară a Declarației Reuniunii de la Copenhaga în 1990. A fost primită în cadrul Consiliului Europei în anul 1993, căpătând drepturi depline după ratificarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, în 1994. Avizul nr. 176 asupra solicitării de către România a statutului de membru în Consiliul Europei cerea României în acest scop: „schimbarea (...) Articolului 19 al Legii de organizare a judiciarului”; „Articolul 200 al Codului Penal nu va mai considera delict actele private homosexuale între adulți care consimt”; „să ia măsuri pentru ameliorarea condițiilor de detenție”; „să adopte și să pună în aplicare cât de curând posibil (...) Recomandarea 1201”; „să facă uz de toate mijloacele valabile într-un stat constituțional pentru combaterea rasismului și anti-semitismului, ca și a tuturor formelor de discriminare

---

226 Grupul pentru Dialog Social, Alianța Civică, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, Asociația Victimelor Mineriadelor.

227 Printre care primarul Capitalei.

228 Din alt punct de vedere, slăbiciunea statului arătată cu acea ocazie s-a răsfrânt în trădarea unora dintre obligațiile sale, cum ar fi buna gestionare a măsurilor excepționale.

229 Unii lideri naționaliști pun bazele unor alte fundații ori asociații cărora le dau un nume proeuropean. Prin asta ei caută, pe de o parte, să capete o legitimitate democratică, pe de altă parte, elimină de la o eventuală concurență pentru resurse, ONG-uri conforme (Vezi Centrul European de Studii Covasna-Harghita).

naționalistă și religioasă și a incitării la discriminare”; „să semneze Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare”.

Schimbarea legii judecătorești și numirea judecătorilor inamovibili s-a făcut începând cu 1994. Articolul 200 a fost relaxat în 1996 și abrogat definitiv în anul 2001. Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare a fost semnată, dar nici astăzi nu a fost ratificată. Legislația privind minoritățile naționale s-a ameliorat mult, dar manifestările șovine și discriminatorii au continuat. Participarea României la Consiliul Europei ridică o întrebare asupra efectului pe care îl are integrarea României în organismele interguvernamentale.

Răspunsul trebuie să aibă în vedere marea forță a intereselor autohtoniste și a celor care în România se opun unei evoluții spre o democrație efectivă, de natură europeană. În competiția internă, naționalismul și ultranaționalismul constituie un instrument extrem de util în mâna celor care au la îndemână accesul instituțional și forța economică care transformă ideologiile în capital politic.

În raport cu acestea, răspunsul este pozitiv. Fără autoritatea organizațiilor interguvernamentale este puțin probabil ca România să o fi luat în direcția unei ameliorări a cadrului legislativ și a perfecționării politicilor publice. Aceasta s-a realizat și prin legitimarea organizațiilor societății civile care au făcut apel la mijloacele Consiliului Europei pentru a promova instrumente cu conținut democratic – ori, din contră, luptând pentru blocarea inițiativelor contrare²³⁰.

Înaltul Comisar pentru Minoritățile Naționale al OSCE, Max van der Stoel, a jucat mulți ani un rol remarcabil în reducerea pericolului unei crize interetnice în țară. Desele vizite ale Înaltului Comisar la București, în perioadele cele mai critice ale anilor '90, au convins oamenii având decizia politică și liderii maghiari să rămână în dialog.

Dacă în primii ani relația cu Consiliul Europei a contat mult, ulterior procesul de negociere cu Uniunea Europeană a căpătat prioritate. Datorită normelor UE privind egalitatea de șanse a fost adoptată în România²³¹, începând cu 2000, legislația antidiscriminatorie. Strategia Guvernamentală de Îmbunătățire a Situației Romilor, aprobată în aprilie 2001, a fost subiectul unui Acord de Parteneriat pentru Aderare cu termen scurt²³². Între 1997 și 2000, UE a oferit fonduri pentru 12 proiecte

---

230 Gabriel Andreescu, *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă*, Iași, Edit. Polirom, 1999.

231 A se vedea Directiva Consiliului pentru implementarea principiului tratamentului egal al persoanelor, indiferent de originea lor rasială sau etnică, iunie 2000.

232 Dezvoltarea strategiei pentru romi a fost sprijinită de un buget PHARE de două milioane Euro (Reference no. PHARE RO 9803.01).

dedicate îmbunătățirii situației romilor, prin intermediul programelor „Phare Democracy” și „LIEN”.

Un rol semnificativ îl are relația dintre România și Statele Unite – gândită și de perspectiva integrării în NATO. Departamentul de Stat al SUA poate avea o influență reală asupra autorităților românești. Departamentul pregătește în fiecare an un raport asupra situației drepturilor omului în România, în care tema extremismului apare într-o formă mai mult sau mai puțin explicită. Intervențiile unor kongresmeni americani au determinat guvernele succesive, și președinții, să critice cultul mareșalului Antonescu împotriva atitudinii simpatetice a unei părți relativ largi a clasei politice. Se poate spune că îngrijorarea americană față de manifestările de antisemitism din România a constituit, de-a lungul timpului, cea mai importantă punere în gardă a autorităților de la București.

Printre altele, Statele Unite au avut un rol hotărâtor în determinarea guvernului condus de PDSR să semneze și să ratifice, în anul 1996, Tratatul de bază dintre România și Ungaria. Tot Statele Unite au contat în oprirea adoptării la București a unei legislații împotriva minorităților religioase, în ciuda unei extraordinare presiuni făcute în acest sens de BOR.

Sinergia

Ultimul exemplu este instructiv pentru rolul anti-extremist pe care îl are sinergia actorilor interni cu cei internaționali. În 1999, ambasadorul plenipotențiar Robert A. Seiple a venit la București, în conformitate cu prerogativele date de „International Freedom Act of 1998”, pentru a-și exprima îngrijorarea față de adoptarea de către guvern a unui proiect de lege privind regimul cultelor religioase, care viola grav libertatea de religie și credință. Aceasta s-a făcut prin colaborarea unor organizații de drepturile omului și biserici²³³, foarte active pe plan intern și care, cu un larg sprijin internațional, au obținut retragerea proiectului de lege din Parlament²³⁴.

Aproape toate cazurile de succes în crearea unui cadru anti-extremist în România au implicat sinergia dintre actorii interni și internaționali. Menținerea tensiunii dintre români și maghiari la o cotă subcritică a beneficiat de capacitatea organizației americane „Project for Ethnic Relations” de a menține dialogul dintre principalii lideri politici români și maghiari și în perioada cea mai tensionată, dar și cu implicarea unor actori civici români.

---

233 Comitetul Helsinki Român și Biserica Baptistă.

234 Gabriel Andreescu, *Working Paper*, București, CENPO, 1999.

În anii 1994 și 1995, legăturile speciale dintre Comitetul Helsinki Olandez, Înalțul Comisar pentru Minoritățile Naționale al OSCE, Comitetul Helsinki Român și UDMR au dat o șansă dialogului dintre guvern și reprezentanții maghiari. Așa a fost posibilă abordarea adecvată a cererilor maghiare și pregătirea aceluia mediu civic și politic indispensabil mării schimbări din 1996, când guvernul UDMR a fost invitat să intre la guvernare.²³⁵

Un ultim exemplu ar putea fi cooperarea dintre organizațiile preocupate de situația drepturilor homosexualilor²³⁶ cu Comisia Europeană și cu Parlamentul European. Acestea au fost practic on-line în momentele când se discutau, la nivel guvernamental sau parlamentar, deciziile asupra articolului 200. Presiunea homofobă venită în primul rând din partea cercurilor ortodoxiste a putut fi înfrântă doar prin reacția rapidă, în tandem, în cunoștință de cauză, la deciziile luate de autoritățile românești, înainte ca acestea să fie ratificate prin acte publice ireversibile.

Ca o concluzie, se poate spune că sinergia dintre forțele civice și politice interne și organismele internaționale constituie una dintre cele mai puternice instrumente ale evoluției democratice din România și ale combaterii extremismului.

---

235 Unul dintre cei care au avut un rol cheie în relația „sinergetică” dintre categoriile amintite a fost expertul OSCE Arie Bloed. Acesta lucra împreună cu Înalțul Comisar, dar ca membru al Comitetului Helsinki Olandez a știut să pună în legătură liderii unor organizații neguvernamentale, devotați drepturilor minorităților, cu partenerii ai lor guvernamentali. Strategia s-a dovedit benefică pentru stabilitatea raporturilor interetnice din acea vreme.

236 În primul rând Accept, dar cu concursul și altor organizații, precum Comitetul Helsinki Român.

